

MEDZI BRATMI : SPOR O DEDIČSTVO ČERVENÉHO KLÁŠTORA

Between Brothers : the Dispute over Legacy of Červený Kláštor

Nada Labancová

DOI: 10.17846/CL.2016.9.2.26-38

Abstract: LABANCOVÁ, Nada. *Between brothers : the dispute over legacy of Červený Kláštor.* This article deals with the topic of property dispute over hermitage in Valley of St. Anthony in Lechnica between the Carthusian and Camaldolese Order. The Carthusian Order founded and built the convent in 1320 and they worked here for nearly 250 years. The Order had to stop its work here due to adverse circumstances (breakdown of the central royal power, struggle for the royal throne accompanied by violence on both sides after the Battle of Mohács, economic depression, rapidly spreading Reformation) and mandate of the emperor and Hungarian king Ferdinand I, who removed the monastery from the Carthusian property in 1563 and he handed it to Scepusian provost Gregor Bornemisza. However, within a few years, the building became property of secular owners until it was bought by the bishop of Nitra and former Scepusian provost, Ladislav Maťašovský, at the very end of the 17th century. In his last will, he donated it to the Congregation of Camaldolese hermits of Monte Corona. Thus, when the Carthusians refused to give up their property rights, dispute lasting for more than one decade arose between both contemplative Orders.

Key words: *Carthusians; Camaldolese; Lechnica; Červený Kláštor; recatholization*

Abstrakt: LABANCOVÁ, Nada. *Medzi bratmi : spor o dedičstvo Červeného Kláštora.* Predkladaná štúdia sa zaoberá témou majetkového sporu medzi rehoľami kartuziánov a kamaldulov o pustovníu v Údolí sv. Antona v Lechnici (neskôr známa ako Červený Kláštor). Konvent v roku 1320 založila, vybudovala a takmer 250 rokov tu pôsobila rehoľa kartuziánov. Jej činnosť ukončila súhra nepriaznivých okolností (rozpad centrálnej panovníckej moci, pomohácke boje o kráľovský trón sprevádzané násilnosťami na oboch stranách, hospodárska depresia, rýchlo sa šíriaca reformácia) a mandát cisára a uhorského kráľa Ferdinanda I., ktorý v roku 1563 kartuziánom kláštor definitívne odobral a zveril ho do rúk spišskému prepošтови Gregorovi Bornemisovi. Už o niekoľko rokov sa však objekt dostal do vlastníctva svetských majiteľov, až pokiaľ ho v samom závère 17. storočia neodkúpil nitriansky biskup a niekdajší spišský prepoš, Ladislav Maťašovský. Ten ho vo svojom testamente daroval Kongregácii kamaldulských pustovníkov z Korunnej Hory. A keďže kartuziáni sa naďalej odmietali vzdať svojich majetkových práv, vypukol medzi oboma kontemplatívnymi rehoľami spor trvajúci viac ako jedno desaťročie.

Kľúčové slová: *kartuziáni, kamalduli, Lechnica, Červený Kláštor, rekatolizácia*

Červený Kláštor, ak opomenieme slávneho lietajúceho mnícha, je dnes všeobecne známy ako miesto prvého úplného prekladu *Písma Svätého* do slovenčiny komunitou miestnych mníchov z Kongregácie kamaldulských pustovníkov z Korunnej Hory (*Congregatio Eremitorum Camaldulensium Montis Coronae*).¹ No nechýbalo veľa a pôsobenie kamaldulov na tomto mieste

¹ Faksimilné vydanie celého prekladu pripravil kolektív Slavistického kabinetu (dnes ústavu) SAV. Vyšiel

by bolo len kratučkou epizódou v jeho dejinách. Jeho začiatky totiž okrem posledného protihabsburského povstania sprevádzal i vyše desaťročia trvajúci spor o vlastníctvo pustovne, do ktorého boli okrem samotných účastníkov – kamaldulských a kartuziánskych mníchov, zaangažovaní i najvyšší cirkevní a svetskí predstavitelia krajiny. Hoci v tomto prostredí zvyčajne prevažovala spolupráca a vzájomná všestranná podpora, neboli ani spory medzi rehoľnými spoločenstvami v dejinách ničím výnimočným, ba nezriedka sa stávali rovnocenným impulzom ďalšieho napredovania a rozvoja. Stačí si spomenúť na známu polemiku medzi jezuitmi z Bollandovej historiografickej školy a benediktínmi z parížskej kongregácie svätého Maura, ktorá, spočiatku takisto vnímaná ako majetkový konflikt, približne v rovnakom čase položila základy modernej diplomatiky.²

Obaja aktéri nášho sporu – spoločenstvá kamaldulov a kartuziánov – si boli pritom veľmi blízke, pokiaľ išlo o časopriestorové okolnosti ich vzniku, ale i spiritualitu a obdobný spôsob života v ústraní. Obe rehole majú svoj pôvod v európskom reformnom hnutí prelomu 11. a 12. storočia, ktorého produktom bolo viacero prevažne asketických spoločenstiev túžiacich po návrate k pôvodnej jednoduchej zbožnosti. Ako svätý Romuald, zakladateľ kongregácie kamaldulov,³ tak i svätý Bruno, zakladateľ kartuziánskeho rádu,⁴ inšpirovaní múdrosťou púštnych otcov, ale aj príkladom samotného Krista, ktorý sa často utiekal do samoty a na opustené miesta, našli svoju cestu v odchode do nehostinných podmienok talianskych, resp. francúzskych hôr, kde ďaleko od ruchu sveta nachádzali európsku obdobu egyptskej púšte. Ich nasledovníci okolo nich postupne vytvárali akési „spoločenstvá pustovníkov“, spočiatku voľnejšie, neskôr čoraz viac podliehajúce nariadeniam prísnej reguly, ktoré v sebe spájali unikátnym spôsobom dva rozličné vzorce zasväteného života – *eremitizmus* a *cenobitizmus*. Mnísi žili v samostatných domčekoch (pustovniach, celách) oddelených od seba malou záhradkou a múrom. K priestorom spoločného života patrili kapitulná sieň, knižnica, refektár, kde mnísi spolu stolovali v nedele a vo sviatočné dni, ale predovšetkým kostol, kde sa stretávali pri bohoslužbách a spoločnej modlitbe. Mlčanie, modlitba a kontemplácia v samote cely boli motívmi ich každodennosti, plynúcej v tichom rytme striedajúcej sa fyzickej práce a duševných aktivít naplňajúc tak Benediktovo *Ora et labora* v jeho pôvodnej jednoducho. Prežívajúc hlbokú samotu púšte, nikdy však neboli úplne odkázaní sami na seba tak, aby nemohli čerpať povzbudenie a pomoc pri prekonávaní svojich vnútorných bojov v spoločenstve

v spolupráci s nemeckým slavistom Hansom Rothem v edícii *Biblia Slavica* v dvoch zväzkoch ako ROTHE, Hans – SCHOLZ, Friedrich – DORULA, Ján (eds.). *Swaté Biblia Slowénské aneb Pisma Swatého Částka I*. Paderborn 2002. 920 s. ROTHE, Hans – SCHOLZ, Friedrich – DORULA, Ján (eds.). *Swaté Biblia Slowénské aneb Pisma Swatého Částka II*. Paderborn 2002. 1063 s. Hoci tento výnimočný rukopis nepochybne pochádza z knižnice kláštora kamaldulov v Lechnici, nateraz sa nepodarilo nájsť žiadne zmienky o konkrétnych prekladateľoch ani ich poznámky, pracovné verzie či nečistopis prekladu. Celkom legitímne sa preto dnes objavujú alternatívne úvahy o jeho pôvode a tvorcach, pozri napr. OLEJNÍK, Vladimír. Ďalšie výskumy ku Kamaldulskej Biblii. [online] In TYROL, Anton (ed.). *Historicko-exegetický výskum Kamalduského prekladu Biblie*, vol III. Internetový zdroj: <http://kb.kapitula.sk/?page_id=476>

² MABILLON, Jean. *De re diplomatica libri sex*. Parisiorum 1681. 634 s.

³ Viac o spôsobe života kamaldulských pustovníkov z Korunnej Hory pozri napr.: LECLERCQ, Jean – GIUSTINIANI, Paul. *Camaldolese Extraordinary. The Life, Doctrine, and Rule of Blessed Paul Giustiniani*. Bloomington, Ohio 2003. 545 s. *Konstytucje Kongregacji pustelników kamedulów Góry koronnej*. Kraków; Bielany 1991. 164 s.

⁴ Viac o počiatkoch kartuziánskeho rádu, živote v kláštoroch a kartuziánskej spiritualite pozri: POSADA, Gerardo: *Der heilige Bruno. Vater der Kartäuser. Ein Sohn der Stadt Köln*. Köln 1987. 334 s. HELLY, Ange – BÖSEN, Willibald: *Bruno von Köln. Der Vater der Kartäuser*. Würzburg 1992. 149 s. LOCKHART, Robin Bruce: *Na cestě do nebe. Skrytý život kartuziánů*. Praha 1996. 197 s. *The Wound of Love. A Carthusian Miscellany*. Leominster 2006. 256 s. Nápomocná môže byť aj rozsiahla edícia *Analecta Cartusiana* zahŕňajúca mnoho zväzkov o dejinách jednotlivých kartuziánskych kláštorov, umení, filozofii či duchovnom svete kartuziánskych mníchov, ale aj pramenných edícií.

bratov. Konflikt, ktorý vznikol medzi oboma rehoľami na počiatku 18. storočia bol niečo ako zvada medzi dvoma blízkymi príbuznými.

Predmet ich sporu, pustovňa v Údolí svätého Antona pri Lechnici, známejšia neskôr ako Červený Kláštor, vznikla už v roku 1320 ako filia kartuziánskeho konventu na Skale útočiska (*Lapis Refugii*), vôbec prvého kartuziánskeho kláštora v priestore stredovýchodnej Európy. Bola založená za pomerne dramatických okolností, *de facto* ako akt kajúcnosti za vraždu šľachtica. Magister Kokoš z rodu pánov z Veľkej Lomnice, ktorý stavbu inicioval a iste aj finančne podporoval, daroval kartuziánom na tento účel dedinu Lechnica a 62 jutár zeme spolu s ďalším príslušenstvom a právom rybolovu v rieke Dunajec⁵ a prebral i takýmto spôsobom zodpovednosť za konanie jedného z členov rodiny, resp. jej familiárov.⁶ Ten pri akejsi hádke smrteľne zranil Detrika, syna komesa Arnolda z rodu pánov zo Švábovíc. Založenie kláštora bolo podľa všetkého súčasťou následnej vzájomnej dohody medzi oboma rodmi a sankcií, ktoré z nej pre Lomnických vyplynuli. Ich znenie a rozsah nevieme dnes úplne spoľahlivo interpretovať, keďže z latinského textu nie je jednoznačné, či mal Kokoš okrem ďalších presne definovaných povinností na znak pokánia založiť a či len navštíviť a podporiť šesť kláštorov a nechať v nich odslúžiť 4000 omší za spásu duše zomrelého.⁷ Keďže nateraz nie je známy žiaden ďalší kláštor, ktorého výstavbu by magister Kokoš inicioval, treba sa zrejme prikloniť k druhej z možností. Túto hypotézu podporuje i skutočnosť, že prinajmenšom voči konventu v Lechnici sa Kokoš prejavil ako štedrý mecén a v priebehu nasledujúcich rokov ho on a jeho rodina obdarili viacerými majetkami. Donáciu svojou autoritou 6. apríla 1320 potvrdil aj uhorský kráľ Karol Róbert.⁸

Spočiatku pustovňu v Lechnici spravoval prior kláštora na Skale útočiska, no tá sa veľmi rýchlo začala osamostatňovať, a to i vďaka početným donáciám, ktoré predovšetkým po roku 1325 dostávala. Kartuziáni pôsobili na tejto lokalite takmer 250 rokov a prežili tu časy rozkvetu a budovania kláštora, ale i viaceré obdobia úpadku, ktoré poväčšine prirodzene kopírovali celkový vývoj politickej a hospodárskej situácie v krajine. Inak tomu nebolo ani v prvej polovici 16. storočia. Situácia v Uhorsku sa dlhodobo zhoršovala už od nástupu Jagelovcov na kráľovský trón. Postupne dochádzalo k oslabovaniu kráľovskej moci a destabilizácii vnútro politickej situácie, čomu neprispievalo ani neustále sa zvyšujúce turecké nebezpečenstvo. Absolútny rozvrat krajiny, ktorý vyvrcholil po prehratej bitke pri Moháči (1526) a v následných bojoch o kráľovský stolec, logicky negatívne ovplyvnil i postavenie lechnickej pustovne. Nielenže stratila mocného protektora, ktorého počas

⁵ SEDLÁK, Vincent (ed.). *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae* (ďalej RDESI), tom II (1315 – 1323). Bratislava 1987, s. 214-215, č. 453. WAGNER, Carolus (ed.). *Analecta Scepusii Sacri et Profani*, pars I. Viennae 1773, s. 403, č. 13. Originál listiny v Magyar Nemzeti Levéltár (ďalej MNL), Országos Levéltár (ďalej OL), DL 31067.

⁶ Z textu následnej dohody nie je celkom zrejmé, o koho išlo. Niektorí bádatelia sa domnievajú, že vrahom bol Herman Bank, familiár magistra Kokoša z Veľkej Lomnice, ktorý mal na znak pokánia vykonať púť do Ríma a ďalej do Santiaga de Compostela až do Aachenu a ako jeden z mála je v texte listiny uvádzaný menom, pozri RÁBIK, Vladimír. Foundation Deeds of the Charterhouse at Lechnica (The Red Monastery). On the Circumstances of Monastery Foundation. In VIDA, Beáta (ed.). *Church and Ethnicity in History*. Ostrava 2011, s. 91-104, tu s. 92-93. Presná identifikácia Hermana Banka LABANC, Peter. *Vývoj šľachty na Spiši do začiatku 14. storočia*. Trnava – Kraków 2013, s. 97n. Je však možné, že v tomto prípade išlo o tzv. zástupnú púť.

⁷ Dohoda z 29. marca 1307 medzi Brezovickými (Lomnickými) a Hrhovskými (Švábovskými) SEDLÁK, Vincent (ed.). *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae* (ďalej RDESI), tom I (1301 – 1314). Bratislava 1980, s. 213-214, č. 465. Originál listiny v MNL, OL, DL 1703. Podrobnosti konfliktu medzi oboma rodmi, ako aj bližšie okolnosti založenia kláštora v Lechnici pozri: RUCIŇSKI, Henryk. U dramatycznych początków Czewonego Klasztoru. In *Prace Pienińskie*, roč. 7, 1995, s. 17-21.

⁸ SEDLÁK, RDESI, tom II, s. 248-249, č. 535. WAGNER, *Analecta Scepusii*, pars I, s. 404, č. 14. Zachovalo sa niekoľko odpisov listiny, napr. MNL, OL, DL 39446.

celej svojej existencie nachádzala v osobe uhorského kráľa, ale v neistých časoch sa od nej odvrátilo aj viacero významných mecénov. Finančné strádanie ešte prehlbovali vojenské akcie prebiehajúce medzi stúpcami Jána Zápoľského a Ferdinanda Habsburského, dvoma pretendentmi na kráľovský trón, sprevádzané násilnosťami, rabovaním a ničením svetských i cirkevných majetkov, ktoré sa nevyhli ani kláštora v Lechnici.⁹ Už pred bitkou pri Moháči pritom kulminovala všeobecná kríza v cirkvi spojená okrem iného i s úpadkom náboženského života rehoľných komunit, v dôsledku čoho sa Európou nečakane rýchlo šírilo reformné hnutie. Na Spiši, kde bol podiel nemeckého obyvateľstva vysoký, reformácia šíriaca sa predovšetkým z nemecky hovoriacich krajín nachádzala pozitívnu odozvu, a to až do takej miery, že už v priebehu štyridsiatych rokov 16. storočia dokonca Fraternita spišských farárov konvertovala na evanjelickú vieru. Spoločenstvo lechnických kartuziánov, schudobnené a čiastočne zdecimované množiacimi sa vojenskými vpádmi, nachádzalo v takomto prostredí len málo oporných bodov a podnetov k rozvoju, v dôsledku čoho zrejme tiež opustilo prísne ideály svojho zakladateľa a nastúpilo na cestu duchovného i mravného úpadku. Tento bol údajne natoľko hlboký, že Ferdinand I. bol nútený kartuziánom kláštor odobrať a zveriť ho do rúk spišského prepošta Gregora Bornemisu.¹⁰ Je otáznne, či situácia v lechnickej pustovni bola skutočne taká dramatická, ako ju popisovala Ferdinandova listina. Ako totiž vyplýva z uvedenej kroniky či zoznamu priorov v Lechnici, mnísi sa o celej veci dozvedeli až *ex post*, keď vtedajší predstavený František protestoval proti tomu, aby spišský prepošt násilím zaberol dediny patriace konventu v Lechnici, ale i majetky v tom čase už opusteného kláštora na Skale útočiska a zaväzoval poddaných, aby mu sľúbili vernosť. Ako reakciu na tieto protesty prepošt v prítomnosti zástupcov župy dosvedčil, že majetky oboch kláštorov mu boli zverené kráľovskými mandátmi, pričom predložil aj originálne dokumenty.¹¹ Panovník podľa všetkého pomery v kláštore nijako špeciálne nepreveroval, ale uspokojil sa s tvrdeniami svojho radcu a dôverníka, spišského prepošta Gregora Bornemisu. Ten sa snažil i takýmto spôsobom sanovať neudržateľnú finančnú a hospodársku situáciu prepoštvstva a kapituly po strate veľkej časti ich majetkového zabezpečenia. Navyše získal i bezpečný priestor, kam sa v neistých časoch v prípade eskalácie napätia v krajine mohol aj s celou kapitulou uchýliť. Prepošt určite nemusel o pomeroch v lechnickom kláštore vyslovene klamať, no je pravdepodobné, že situáciu prinajmenšom dokreslil tak, aby vyhovovala jeho zámerom. Na druhej strane Ferdinand, snažiac sa čeliť hrozbe reformácie, ktorá za jeho vlády naberala v Uhorsku na sile, nechcel stratiť ďalšiu baštu katolíckej viery, akou kláštor a rehoľné komunity

⁹ V zozname priorov kartuziánskeho kláštora v Doline sv. Antona, ktorý na základe zachovaných archívnych dokumentov zostavil vo forme akejsi kláštornej kroniky kamaldulský mních Romuald Hadbavný, sa na viacerých miestach uvádza, že kláštor napadli, vylúpili, príp. načas násilím obsadili raz vojaci Jána Zápoľského, inokedy zas Ferdinandovi stúpenci. Series Priorum de Lechnicz, seu de Valle S. Antonii, Ordinis Carthusianorum. In WAGNER, Carolus (ed.). *Analecta Scepussii Sacri et Profani*, pars III. Viennae 1778, s. 173-195, tu s. 191-194. Originál sa zachoval v archíve kamaldulskej pustovne v Budapešti: MNL, OL, E 151: Acta Ecclesiastica Ordinum et Monialium, škatuľa (ďalej šk.) 2, fascikel (ďalej fasc.) 7, folio (ďalej fol.) 61r-62v.

¹⁰ Listina sa zachovala vo viacerých odpisoch, napr. v archíve lechnických kamaldulov MNL, OL, E 151, šk. 2, fasc. 12, fol. 250r-v. Text publikoval aj WAGNER, *Analecta Scepussii*, pars I, s. 435-436, č. 40. Podobne aj v časti štúdie obsahujúcej prepisy listín z archívu generálnej kúrie kamaldulských pustovníkov vo Frascati LACKO, Michal. *Camaldulose Hermits in Slovakia (Zobor, Červený Kláštor)*. In *Slovak Studies*, roč. 5, *Historica* 3, 1965, s. 127-128, č. 9.

¹¹ Series Priorum, s. 194. Viac o pôsobení Gregora Bornemisu v úrade spišského prepošta pozri LABANC, Peter – GLEJTEK, Miroslav. *Spišské prepoštvstvo na prelome stredoveku a novoveku*, vol. I. Trnava – Krakov 2015, s. 47. OLEJNÍK, Vladimír. *Spišskí prepošti od bitky pri Moháči po vznik Spišského biskupstva*. In HROMJÁK, Luboslav (ed.). *Studia Theologica Scepussiensia X. Z dejín Spišského prepoštvstva*. Spišské Podhradie 2010, s. 138-139.

nesporne boli. Donáciu preto determinoval podmienkou „že budúci obyvatelia kláštora budú muži bohabojní, katolíci a duchovné osoby, ktoré na tomto mieste budú slúžiť sväté omše“. Zároveň majú dbať nato, aby sa za žiadnych okolností – predajom, podvodom ani násilím, nedostal do svetských rúk. Hoci kartuziáni, predovšetkým tí starší a fyzicky neschopní odchodu do vzdialených poľských, príp. moravských či rakúskych kláštorov, tu ešte niekoľko rokov prežívali,¹² *de facto* stratili akýkoľvek právny nárok na vlastníctvo domínia, ktoré sami vybudovali.

Len o niekoľko rokov neskôr, koncom decembra 1568, ešte za pôsobenia Gregora Bornemisu vo funkcii spišského prepošta, nerešpektujúc Ferdinandovo nariadenie, sa lechnický kláštor spolu so všetkými majetkami a príslušenstvom dostal do rúk Gašpara Magóciho. V priebehu nasledujúcich 130 rokov sa v jeho vlastníctve vystriedalo mnoho svetských majiteľov, každý zväčša len na krátky čas, čoho dôsledkom bolo postupné chátranie a deštrukcia neobývaných budov. Kartuziáni sa v súvislosti s kláštorom v Lechnici opätovne dostali na scénu v roku 1625, keď cisár a kráľ Ferdinand II. celý majetok zveril do užívania svojmu vernému Pavlovi Rákocimu de Felső-Vadász, županovi Šarišskej a Turnianskej župy. Za preukázané služby a vernosť mu panovník povolil odkúpiť lechnickú pustovňu aj s príslušnými majetkami od jej vtedajších majiteľov – dedičov zomrelého Juraja Horváta z Plavča. Nešlo o trvalé dedičné vlastníctvo, ale o záložné právo, pričom Ferdinand II. Pavlovi Rákocimu garantoval, že za jeho života nikto iný nebude môcť kláštor vykúpiť z jeho rúk. A práve v tejto súvislosti sa objavuje v listine nová klauzula, a síce, že kartuziánskemu rádu alebo tiež inej reholi či duchovnej osobe má prislúchať výnimka a právo kedykoľvek môcť tento majetok slobodne odkúpiť,¹³ čo sa neskôr aj stalo jedným z najzávažnejších argumentov zo strany kartuziánskych predstavených. Keďže znenie predchádzajúcich zmlúv a majetkových transakcií nepoznáme (resp. sa nezachovalo ?) musíme predpokladať, že takéto nariadenie sa skutočne objavilo prvýkrát až v spomenutom roku 1625. Ferdinandovu motiváciu treba opätovne hľadať vo zvýšenom úsilí o ochranu katolíckej viery a v snahe čo najviac zjednotiť želaný prechod lechnického panstva späť do cirkevných rúk, aby tak mohlo nielen znovu slúžiť svojmu pôvodnému účelu, ale viac stať sa centrom, z ktorého by sa šírila katolícka viera do okolitého prevažne protestantského prostredia.

To sa napokon podarilo až na samom sklonku 17. storočia. V roku 1699 odkúpil kláštor od dedičov Pavla Rákociho nitriansky biskup a niekdajší spišský prepošt Ladislav Maťašovský.¹⁴ Už počas svojho pôsobenia na Spiši i neskôr na nitrianskom biskupskom stolci sa zasadzoval o obnovu jemu zverených oblastí v duchu katolíckej vierouky a stal sa tak jedným z popredných zástancov rekatolizácie predovšetkým územia dnešného Slovenska. Keďže v roku 1696 sa spoločne s úradom nitrianskeho biskupa ujal i funkcie kráľovského kancelára a cisárskeho tajného radcu, trávil v súvislosti s jej výkonom istý čas v dvorskom prostredí Viedne. Je preto pravdepodobné, že

¹² Ferdinandova donácia na nich pamätala a zaväzovala prepošta, aby sa postaral o ich dôstojné živobytie, ošatenie a naplnenie iných nevyhnutných potrieb.

¹³ Opis listiny zachovaný napr. v archíve kamaldulov v Lechnice v MNL, OL, E 151, šk. 2, fasc. 8-10, fol. 87r-88v. Publikovaná podľa znenia zachovaného vo Frascati v LACKO, Camaldulese Hermits, s. 129-131, č. 10: „... excepto praefato Carthusianorum Ordine et aliorum Religiosorum Ordine aut Clero penes quos libera utique semper redimendi potestas manere debet ...“

¹⁴ Viac o osobnosti Ladislava Maťašovského pozri WAGNER, *Analecta Scepusii*, pars III, s. 123-124. CSE-RENYEY, Štefan. Pamätihodnosti z dejín Nitrianskeho biskupstva od roku 1500. In STRÁNSKY, Albert – CSERENYEY, Štefan (eds.). *Dejiny biskupstva nitrianskeho*. Trnava 1933, s. 235-237. PIRHALLA, Márton. *A Szepesi prépostság vázlatos történetekez detétől a püspökség felállításáig*. Lőcse 1899, s. 519-521. KOLLÁNYI, Ferencz. *Esztergomi Kanonokok 1100-1900*. Esztergom 1900, s. 292. VURUM, Joseph. *Episcopatus Nitriensis eiusque Praesulum Memoria cum Ichnographicis Tabellis Exhibentibus Priorem, ac Modernam Faciem Castris et Civitatis Nitriensis*. Posonii 1835, s. 397-410. Novšie OLEJNÍK, Spišské prepošti, s. 148-149. LABANC – GLEJTEK, *Spišské prepošstvo*, s. 52.

jeho rekatolizačná misia nebola výhradne dielom jeho individuálnych ambícií, ale realizovala sa v súčinnosti s oficiálnou koncepciou cisárskeho dvora, predovšetkým za pomoci štedrej podpory rehoľných spoločenstiev a cirkevného školstva. Najplnšie sa jeho program prejavil, paradoxne, v jeho testamente zo 4. novembra 1704 (doplnený 7. marca 1705). Všetok svoj majetok prostredníctvom neho rozdal na účely cirkvi, no predovšetkým spomínaných rehoľí a spoločenstiev mníchov, ktoré všestranne podporoval už za svojho života – jezuitov, piaristov, trinitárov či fran-tiškánov. Každé z nich reprezentovalo celkom iný druh povolania a spirituality a zákonite tak oslovovalo inú spoločenskú vrstvu.

Pokiaľ ide o Červený Kláštor a jeho ďalšie osudy, je v závete biskupa Ladislava Maťašovského najzaujímavejší deviaty bod. Jeho presné znenie je nasledovné: *Vlastním v Spišskej župe kláštor Lechnica, ktorý kedysi patrilo rádu kartuziánov a ktorý som vykúpil zo svetských rúk za 30 tisíc zlatých. Tento kláštor teda so všetkými jeho dobrami a písomnými dokumentmi odkazujem dôstojným otcom kamaldulom, aby na tomto mieste podľa svojich zvykov neustále slúžili Bohu. Za moju hriešnu dušu nech slávia denne aspoň jednu omšu. Aby však zostali stabilnejší na tomto mieste, nech prijímajú synov vlasti do svojho lona. Títo budú užívať aj väčšiu priazeň ľudu, ako aj horlivejšie opatrovať majetky kláštoru.*¹⁵ Kláštor v Doline svätého Antona poznal L. Maťašovský ešte z čias svojho pôsobenia na Spiši, sám sa nakoniec narodil v blízkych Matiašovciach. S rádom kamaldulských pustovníkov sa zoznámil v Nitre (hoci je možné, že sa s nimi stretol už počas niektorého zo svojich pobytov vo Viedni), kde im jeho predchodca v úrade biskupa, Blažej Jaklin v roku 1691 daroval areál bývalého benediktínskeho kláštoru sv. Hypolita na Zobore. Ich odhodlanie pri revitalizácii spustnutého objektu, ale aj silné duchovné vyžarovanie za múry kláštoru, ktoré veľmi skoro medzi zoborských pustovníkov priviedlo i adeptov z blízkeho okolia Nitry,¹⁶ ho oslovili natolko, že sa rozhodol pustovní v Lechnici zveriť práve do ich rúk. Bola to z jeho strany vcelku logická voľba. Ako sme už uviedli, obe rehole sa vyformovali za obdobných okolností reformného hnutia prelomu 11. a 12. storočia a až na nepatrné rozdiely viedli prakticky totožný spôsob života, naplnený tichým pustovníctvom uprostred spoločenstva. Prvotné výsledky ich práce v Nitre ich zas predurčovali na úspešnú rekatolizačnú misiu na Spiši o to viac, že v čase predpokladaného príchodu už disponovali potenciálom duchovných z toho istého jazykového prostredia. S čím však biskup isto nerátal, bola reakcia zo strany kartuziánskeho rádu. Kartuziáni už aj v predchádzajúcom období viackrát prejavili záujem o opätovné získanie Červeného Kláštoru. Tento krát však situácia bola odlišná.

Ešte skôr než by donáciu svojou autoritou potvrdil panovník, v snahe vyhnúť sa potenciálnemu sporu, resp. riešiť ho už v jeho zárodku, bol vyslaný koncipient uhorskej kráľovskej kancelárie, Eliáš Vanéci (Vanyecz), aby prehovoril s obidvoma dotknutými stranami. Tento v decembri 1709 skutočne navštívil kamaldulských mníchov v Pustovni sv. Jozefa na vrchu Kahlenberg pri Viedni a následne s dvoma otcami kamaldulmi odcestoval do Pustovne sv. Bruna bratov kartuziánov v Mauerbachu, aby tu spoločne záležitosť prerokovali. Najdôležitejším bodom porady bola otázka, či kartuziánsky rád má, v zmysle akéhosi morálneho predkupného práva, naďalej záujem získať kláštor v Lechnici späť do vlastníctva rehole, príp. v akom časovom horizonte. Predstavený konventu v Mauerbachu síce potvrdil, že napriek dlhej odluke kartuziáni neustále pokladajú pustovníu

¹⁵ Spišský archív v Levoči (ďalej SALE), mikrofilm A 11. *Liber Actuum Capitularium et Dietalium pro Eremito Lechnicenzi in Anno 1715 comparatus*, fol. 9. Kláštorový pisár použil ako predlohu pre tento úryvok originálny testament Ladislava Maťašovského. Ten istý výňatok z archívu generálnej kúrie uverejnil aj LACKO, Camaldulose Hermits, s. 131, č. 11.

¹⁶ Dôležitú úlohu pri adaptácii kamaldulských pustovníkov na území dnešného Slovenska, ako o tom ešte bude reč, zohral napríklad Ján Chryzostom Urméni, pochádzajúci z neďalekých Mojmiroviec (predtým Urmín).

v Lechnici za súčasť svojej rehoľnej rodiny, no zároveň poukázal, že jej opätovné plnoprávne včlenenie pokladá za dlhodobý proces, keďže v tejto veci nemôže rozhodnúť on sám, ale musí ju najprv skonzultovať so svojim priamym predstaveným – priorom kartúzy v Brne. V prípade, že by od neho nedostal rozhodnú odpoveď, obrátil by sa na generálneho predstaveného rádu. Ten však sídli vo Francúzsku a komunikácia s ním bude zaiste časovo náročná.¹⁷

Potenciálna roztržka s kartuziánmi nebola jediným dôvodom, ktorý bránil kamaldulom ujať sa majetkov červenokláštorského panstva hneď, ako bol závet biskupa L. Maťašovského uvedený do praxe. Územia severovýchodnej časti dnešného Slovenska totiž v tom období zasiahlo posledné zo série protihabsburských povstaní, Františka II. Rákociho, pričom práve v opustených červenokláštorských budovách si zriadil svoj hlavný stan veliteľ jeho spišských oddielov František Bertóty. Po potlačení povstania, na jar roku 1710 vyslali predstavení rádu dvoch mníchov z viedenského Kahlenbergu – Imricha Silešihu a tamajšieho priora Jána Morelliho na obhliadku objektu lechnickej pustovne, aby bolo možné čo najzodpovednejšie rozhodnúť o jej ďalšom osude.¹⁸ Generálne definitórium v pustovni na Korunnej Hore sa na základe ich správy touto otázkou zaoberalo už počas nasledujúceho zhromaždenia 19. mája 1710. Po dôkladnom zvážení všetkých okolností, riskujúc i možný konflikt s rehoľou kartuziánov, sa otcovia definitori jednomyseľne zhodli prijať donáciu biskupa L. Maťašovského a zriadiť v Údolí svätého Antona novú kamaldulskú fundáciu pod správou pustovne vo Viedni.¹⁹ Obnovu, nevyhnutné prestavby a celkovú adaptáciu areálu lechnického kláštora pre potreby kamaldulských pustovníkov otcovia definitori zverili už spomenutému zoborskému superiorovi Jánovi Chryzostomovi Urménimu. Práve jeho vyhodnotili rehoľní predstavení ako najpovolanejšieho, aby úspešne zvládol náročnú úlohu adaptácie kamaldulských pustovníkov v nie celkom priateľskom prostredí v tom čase prevažne protestantského Spiša, navyše ďaleko od ústredia rehole, odkázaný len na pomoc malej komunity mníchov, ktorá sem postupne prišla v priebehu roku 1710. Dôvodom bola nielen jeho múdrosť, ako sa uvádza v texte poverenia, ale nepochybne najmä jeho cenné praktické skúsenosti s podobnou prestavbou pustovne v Nitre, ale tiež znalosť miestnych pomerov a najmä jazyka, ktorý mu umožnil jednoduchšiu a efektívnejšiu komunikáciu v prevažne slovenskom prostredí. Zo strany vedenia rehole dostal navyše prísľub o poskytnutí všestranných prostriedkov, ktoré budú potrebné na stavebné úpravy a iné nevyhnutné práce.²⁰

Medzičasom, 16. júla toho istého roku, rozhodol sa cisár a uhorský kráľ Jozef I. odobrať rozhodnutie poslednej vôle Ladislava Maťašovského a potvrdiť kamaldulov vo vlastníctve Červeného Kláštora.²¹ Napriek majetkovoprávne nie celkom jasnej situácii dal pravdepodobne prednosť vrabcovi v hrsti – kamaldulom, ktorí sa už v tom čase aktívne zaujímali o stav lechnického domínia a možnosti jeho obnovy, pred neurčitými a vyhýbavými vyjadreniami kartuziánskych predstavených. V kontexte náboženských pomerov v krajine a zvlášť na Spiši²² to bola priam nevyhnutnosť.

¹⁷ Kópia svedectva Eliáša Vanéciho sa zachovala v kamaldulskom archíve v MNL, OL, E 151, šk. 2, fasc. 8-10, fol. 94r-v. Svedectvo kráľovského koncipienta publikoval podľa znenia zachovaného vo Frascati aj LACKO, Camaldulese Hermits, s. 132, č. 12.

¹⁸ MNL, OL, E 151, šk. 2, fasc. 7, fol. 59v.

¹⁹ Rozhodnutie definitória medzi zakladajúce dokumenty konventu v plnom znení odpísal aj kláštorný píšár: SAle, *Liber Actuum*, fol. 11. Keďže išlo z hľadiska budúcnosti kláštora o vcelku závažný dokument, nachádza sa jeho odpis aj na viacerých miestach archívu vo Frascati, napr. LACKO, Camaldulese Hermits, s. 133, č. 13. V talianskom preklade v plnom znení zapísaný aj v *Liber Actorum Capitulorum generalium 1706 – 1725*, fol. 30v, podľa LACKO, Camaldulese Hermits, s. 173, č. 34.

²⁰ SAle, *Liber Actuum*, fol. 12-13. LACKO, Camaldulese Hermits, s. 135-136, č. 15.

²¹ LACKO, Camaldulese Hermits, s. 133, č. 14.

²² Vtedajší spišský prepošť Ján Žigraj vykonal za svojho pôsobenia v úrade dve kanonické vizitácie celého prepošťstva (v rokoch 1700 a 1712). Hoci podiel katolíkov na obyvateľstve v uvedenom období mierne

Ak chcel pomýšľať na napredovanie rekatolizačného úsilia, nemohol si dovoliť odmietnuť potenciál, ktorý sa mu ponúkal v podobe kamaldulských pustovníkov a nechať uprázdnený takýto cenný priestor.

Panovníkovo pragmatické riešenie nenašlo však pochopenie u predstavených kartuziánskeho rádu, ktorí si naďalej nárokovali na uplatnenie svojho vlastníckeho práva a odmietali uznať legitimitu pôsobenia kamaldulských mníchov v lechnickej pustovni. Kľúčovou osobnosťou, ktorá sa podujala hájiť v tomto spore stanovisko a nároky kartuziánskeho rádu, sa stal Anthelm Jenčke (Jentschke, Jencske), prior kartúzy na Královom Poli neďaleko Brna²³ a generálny vizitátor celej hornonemeckej a poľskej provincie. O prípade ho s najväčšou pravdepodobnosťou informoval Benedikt Lutz, prior kartuziánskeho kláštora v Mauerbachu, ktorý bol s otázkou záujmu o lechnický kláštor konfrontovaný už na sklonku roku 1709. V roku 1712, keď už bolo jasné, že kamalduli sa so všetkou vážnosťou ujali Červeného Kláštora, začali s prvými opravami budov²⁴ a tiež znovuzískavaním majetkov, ktoré sa v časoch vojenských konfliktov a faktického bezvládia stávali ľahkou korisťou vlastníkov susedných pozemkov, obrátil sa Anthelm Jenčke s protestom na ostrihomského arcibiskupa Kristiána Augusta Saského. Oponoval, že celá transakcia prebehla bez prenesenia majetkových práv kartuziánskej rehole na tento kláštor a ten v konečnom dôsledku nemohol byť právoplatne odovzdaný kamaldulom, keďže kartuziánsky rád sa ho nijakým spôsobom nevzdal, naopak, naďalej usiluje o jeho znovuzískanie. Azda ako jeden z prvých argumentuje už spomínanou listinou Ferdinanda II. z roku 1625 a panovníkovým údajným vyjadrením, že kartúza v Lechnici má byť navždy v celosti zachovaná pre kartuziánsky rád, ktorý ju kedykoľvek môže od jej majiteľa alebo jeho dedičov a nasledovníkov znovu získať späť, ak mu zaplatí sumu 35000 uhorských zlatých. V mene celej kartuziánskej rehole prosí arcibiskupa o ochranu a pomoc pri riešení tejto záležitosti.²⁵ Klauzula z roku 1625, ktorou Anthelm Jenčke dokazuje právny nárok kartuziánov na vlastníctvo Červeného Kláštora sa stala najdôležitejším argumentom rehole v tomto spore. Háčik bol však v tom, že kartuziáni, zrejme účelovo, opomínali jej plné znenie, na čo vo svojom liste cisárovi Karolovi VI. upozornil už spomínaný kardinál Kristián August a neskôr aj samotný panovník.

Kartuziáni v osobe Anthelma Jenčkeho sa podľa všetkého viackrát písomne, ale i osobne domáhali u arcibiskupa svojich domnelých práv, až sa Kristián August po dôkladnom preskúmaní celej veci (čo dosvedčuje znenie jeho listu) rozhodol navrhnúť panovníkovi opätovné zväzanie

stúpol, Spiš v prvej polovici 18. storočia, predovšetkým na jej počiatku, zostáva prevažne protestantskou oblasťou. V roku 1700 tvorili rímskokatolíci len 36,41% všetkého obyvateľstva. V roku 1712 sa k rímskokatolíckemu vierovyznaniu prihlásilo 39,85% obyvateľov Spiša, pričom takmer polovicu obyvateľstva stále tvorili luteráni. BIZOŇOVÁ, Monika. Kanonické vizitácie a ich využitie pri skúmaní konfesionalnej štruktúry obyvateľstva. In BOLOM-KOTARI, Martina – NĚMEČKOVÁ, Věra (eds.). *Pontes ad Fontes. Církevní dějiny ve světle pomocných věd historických a příbuzných oborů*. Hradec Králové 2011, s. 188-200, tu najmä s. 194-197.

²³ Areal bývalého kláštora je dnes už súčasťou mesta. Viac o dejinách tejto pustovne a pôsobení Anthelma Jenčkeho pozri: ŽÁK, Karel. *Dějiny kartuziánského kláštera v Králově poli u Brna*. Nové Město na Moravě 1929, 105 s. BUKOVSKÝ, Jan. *Královopolský kartouz*. Brno 1994, 72 s. ŘEPA, Milan et al. *Dějiny Králova Pole*. Brno 2014, 380 s.

²⁴ Dokazuje to i *Súpis výnosov a úrody za rok 1712*, ktorého súčasťou je aj prehľad, odkiaľ a koľko stavebného materiálu – lát a šindľov – kláštor prijal a na čo presne vydal, MNL, OL, E 151, *Urbaria et Conscriptiones*, šk. 2, fasc.11, fol. 9r-24r.

²⁵ List síce nie je datovaný, ale svojím obsahom jednoznačne zapadá do kontextu tohto obdobia MNL, OL, E 151, šk. 2, fasc. 8-10, fol. 85r-86r. V archíve lechnických kamaldulov v Budapešti sa zachoval aj ďalší podobný list Anthelma Jenčkeho kardinálovi a ostrihomskému arcibiskupovi Kristiánovi Augustovi zo dňa 1. júla 1712, pozri MNL, OL, E151, šk. 2, fasc. 8-10, fol. 50r-51r.

situácie. Keďže spomínaná Ferdinandova klauzula neobsahovala žiaden časový údaj ani termín, do ktorého by bolo potrebné opätovné odkúpenie kláštora zrealizovať, kartuziáni ju interpretovali ako svoje časovo neobmedzené právo, môcť sa kedykoľvek v tejto veci rozhodnúť a konať. Preto sa s kúpou kláštora nijako neponáhľali a na všetky výzvy, či už zo strany panovníka (pozri rokovania v roku 1709) alebo kardinála Kristiána Augusta reagovali vyhýbavo a snažili sa konečný termín odsunúť na neurčito, vedomí si oprávnenosti takéhoto postupu. Na druhej strane kamalduli, ktorí sa usilovali obnoviť schátrané budovy a uviesť kláštor opätovne do života, na čo nepochybne vynakladali nemalé finančné prostriedky, boli brzdení vo svojich aktivitách neustálou hrozbou, že obnovený a fungujúci kláštor budú musieť zrazu opustiť. Bolo treba nájsť riešenie, ktoré by ochránilo kamaldulov pred finančnými stratami a prípadným pocitom nezmyselnosti vynakladaného úsilia a ktoré by zároveň prinútilo kartuziánov k definitívnemu rozhodnutiu. Kardinál Kristián August preto požiadal cisára Karola o nový výklad sporného privilégia a zároveň navrhol, aby určil kartuziánom pevný termín, do ktorého budú môcť v prípade pretrvávajúceho záujmu kláštor v Lechnici skutočne odkúpiť.²⁶

Cisár Karol VI. na podnet ostrihomskeho arcibiskupa spornú záležitosť naozaj opätovne preskúmal a v listine z 18. februára 1713 adresovanej Anthelmovi Jenčkemu upozornil, že klauzula z Ferdinandovho privilégia, o ktorú kartuziáni tak opierajú svoje nároky, v skutočnosti prisudzuje právo odkúpiť uvedený kláštor nielen kartuziánom, ale aj príslušníkom iných reholí a náboženských rádov, ako aj svetskému kléru či ďalším duchovným osobám. Z toho dôvodu je právne absolútne prípustné, aby nitriansky biskup Ladislav Maťašovský – ako duchovná osoba – vykúpil kláštor z rúk svetských majiteľov a následne ho odkázal inému, v tomto prípade kamaldulskému rádu. Hoci sa spočiatku sporná záležitosť ukázala ako právne legálna, Karol z úcty ku kartuziánom ako zakladateľom lechnického konventu, využijúc patronátne právo uhorských kráľov, určil lehotu troch mesiacov, t.j. do konca mája roku 1713, počas ktorej mali kartuziáni zložiť príslušnú sumu 35000 uhorských zlatých. Ak by túto lehotu nevyužili, mali do budúcnosti stratiť akékoľvek právo na červenokláštorské majetky.²⁷

Cisárov návrh skonzultoval otec Anthelm s generálnym predstaveným, no najmä s ostatnými kartuziánskymi priormi hornonemeckej provincie (Alemannia Superioris), keďže finančná záťaž kúpnej sumy by pravdepodobne ležala na ich pleciach. Všetci svorne súhlasili s odkúpením lechnickej pustovne, no zhodli sa, že stanovená lehota bude s najväčšou pravdepodobnosťou príliš krátka na to, aby sa im podarilo nazbierať dostatok peňazí na vyplatenie požadovanej sumy a aby súčasne dokázali aj opraviť zničené budovy nadobudnutého kláštora a náležite v ňom vyživovať vlastných rehoľníkov. Zároveň vyjadrili obavu, že v časoch, keď rôzne nepokoje a vojenské konflikty neustále znižujú príjmy niektorých fundácií, ak by chceli splatiť túto kartúzu, všetky ostatné by mohli zaťažiť dlhmi. Výsledkom ich porady bola preto prosba o odloženie definitívneho riešenia tejto záležitosti na šťastnejšie a pokojnejšie obdobie.²⁸

Kamaldulov, ktorých majetkovoprávne postavenie vo vzťahu k Červenému Kláštoru bolo po celý ten čas neisté, pochopiteľne zaujímalo, ako sa rokovania o ich zotrvaní či odídení vyvíjajú. Keď ani po vypršaní cisárom stanovenej lehoty, nedisponovali žiadnymi relevantnými

²⁶ Odpis kardinálovho listu napr. MNL, OL, E 151,šk. 2, fasc. 8-10, fol. 95r-v. Jeho znenie z archívu vo Frascati publikoval aj LACKO, *Camaldulose Hermits*, s. 136-138, č. 16.

²⁷ MNL, OL, E 151,šk. 2, fasc. 8-10, fol. 96r-v. Odpis Karolovho nariadenia sa nachádza aj v archíve generálnej kúrie kongregácie kamaldulských pustovníkov, pozri LACKO, *Camaldulose Hermits*, s. 138-140, č. 17.

²⁸ Ani jeden z nám známych odpisov nie je datovaný, no z následnej cisárovej reakcie vyplýva, že bol napísaný ešte v priebehu stanovenej lehoty, teda niekedy na jar 1713, krátko po obdržaní Karolovho mandátu. MNL, OL, E 151,šk. 2, fasc. 7, fol. 63r -v; podobne aj fol. 66r -v. LACKO, *Camaldulose Hermits*, s. 141-142, č. 18.

informáciami, obrátili sa s prosbou o pomoc a možno aj príhovor na uhorského prímasa Kristiána Augusta. Pôvodný list nepoznáme, no v archíve kamaldulov z Údolia svätého Antona sa zachovala kardinálova povzbudzujúca odpoveď zo 17. augusta 1713, že konečné rozhodnutie očakáva už v blízkom čase a mnohé svedčí práve v ich prospech.²⁹

Nevedno, čo napokon cisára Karola VI. podnietilo k protichodnému verdiktu. Azda to boli argumenty brnianskeho priora, otca Anthelma a zaniehanie, s akým usiloval o lechnickú pustovňu, niečí príhovor či len vedomie, že lehota, ktorú stanovil kartuziánom bola skutočne príliš krátka na zozbieranie tak veľkej sumy peňazí. Isté je, že mandátom z 2. októbra 1713 skutočne rozhodol o jej predĺžení a odložení definitívneho riešenia celého prípadu na príhodnejšie časy. Toto všetko pod podmienkou, že keď kartuziáni v budúcnosti kláštor opätovne odkúpia, zaviazu sa plne ho zrekonštruovať a sláviť v ňom bohoslužby a sväté omše. Ako už bolo viackrát uvedené, bola to vzhľadom na náboženskú situáciu na Spiši a rekatolizačné ambície habsburských panovníkov, Karola nevynímajúc, oprávnená požiadavka. Aby zároveň na druhej strane podporil u kamaldulov motiváciu zveľaďovať kláštorne majetky, priznal im cisár právo plne a slobodne užívať objekt pustovne, ako aj vykonávať nevyhnutné opravy a prestavby kostola a celého konventu, aby ho tu usadení mnísi mohli pohodlne obývať a tu pôsobiť. Navyše nariadil, aby takéto výdavky vynaložené na zlepšenie stavu kláštorného hospodárstva a ochranu jeho majetkov, boli v čase znovuodkúpenia kláštoru v plnej výške refundované novým majiteľom. Priorov kartuziánskych kláštorov Karol zaviazal, aby v záujme lepšej ochrany a čo najefektívnejšieho spravovania majetkov pustovne (vedenie súdnych sporov, hraničné komisie, ...) vydali kamaldulom originály všetkých listín a dokumentov, ktoré by sa jej mohli týkať. Keď v budúcnosti kláštor opätovne odkúpia, budú im vrátené spoločne s ďalšími, ktoré majú nateraz k dispozícii otcovia kamalduli.³⁰ Na základe tohto ustanovenia skutočne vzniklo viacero súpisov (príp. registrov) stredovekých listín, ktoré sa nachádzali v archívoch jednotlivých kartuziánskych kláštorov, no týkali sa konventu v Lechnici.³¹ Dnes sú cenným zdrojom informácií a často jedinou zmienkou o písomnostiach, ktoré sa medzitým stratili.

Na prelome rokov 1718/1719 sa úradu superiora kláštoru v Údolí svätého Antona ujal Matej Kraus, ktorý sa s novou energiou pustil do úlohy definitívne vyjasniť postavenie kamaldulov vo vzťahu k Červenému Kláštoru. Po desaťročí provizórneho fungovania sa lechnickí kamalduli dostali do bodu, keď by si ďalší rozvoj kláštoru vyžadoval čoraz väčšie investície, ktoré však vzhľadom na neistú budúcnosť predstavovali pre rád príliš veľké riziko. Rozhodnutiu priala i súdobá situácia v krajine. Potom čo mierom v Požarevaci (podpísaný 21. júla 1718) skončila ďalšia zo série rakúsko-tureckých vojen, Uhorsko a s ním aj Európa skutočne zažívali mierové a pokojnejšie časy. Počas jedného z osobných stretnutí na jar 1719 preto Matej Kraus zisťoval u Anthelma Jenčkeho intenzitu záujmu kartuziánskeho rádu o jeho opätovné rozšírenie do Uhorského kráľovstva, a síce na pôdu lechnickej pustovne. Po dlhom rozhovore a vyjasnení stanovísk dospeli obaja predstavení k vzájomnej dohode. Otec Anthelm si v mene všetkých kláštorov patriacich k Hornonemeckej provincii vyhradil obdobie od 1. mája 1719 do sviatku Všetkých svätých toho istého roku na konečné odkúpenie lechnického kláštoru za sumu 30 000 rýnskych zlatých, zvýšenú o ďalšie čiastkové

²⁹ MNL, OL, E 151,šk. 2, fasc. 8-10, fol. 80r.

³⁰ MNL, OL, E 151, šk. 2, fasc. 7, fol. 4r-v a tiež 5r-v; podobne MNL, OL, E 151,šk. 2, fasc. 8-10, fol. 83r-84v. Kópia mandátu Karola VI. uložená vo Frascati, pozri LACKO, Camaldulese Hermits, s. 142-144, č. 19.

³¹ V kláštornej archíve v Budapešti sa zachoval napr. súpis listín z obdobia rokov 1293 – 1551 z kartúzy *Vallis Omnium Sanctorum* v Mauerbachu, ktoré do Červeného Kláštoru zaslal jej prior Benedikt Lutz – MNL, OL, E 151, šk. 2, fasc. 8-10, fol. 12r-17v; alebo súpis listín z obdobia rokov 1312–1549 z kartuziánskeho kláštoru na Kráľovom Poli pri Brne, ktorý zaslal Anthelm Jenčke – MNL, OL, E 151,šk. 2, fasc. 8-10, fol. 18r-19v.

sumy, ktoré kamalduli preukázateľne vydali na prestavbu, ako aj udržiavanie kláštora. Zároveň sa zaviazal, že ak v stanovenej lehote k transakcii opäť nedôjde, všetky nároky a majetkové práva na pustovňu v Lechnici budú definitívne prenesené na kamaldulský rád.³²

Skôr než by stihol Anthelm Jenčke naplniť túto dohodu, nečakane zomrel. Kamalduli sa preto obrátili na priora kartuziánskeho kláštora v Mauerbachu, Benedikta Lutza, jeho zástupcu a predpokladaného nástupcu vo vedení Hornonemeckej provincie. Ten však, podobne ako pri rokovaniach v roku 1709 odpovedal len veľmi vyhýbavo, až napokon zástupcovi Uhorskej kráľovskej kancelárie oznámil, že on síce nič proti takejto dohode nemá, ale že to nebol on, kto ju v mene kartuziánskeho rádu uzatvoril, a teda nemôže byť od neho vyžadované ani jej naplnenie. Tu Matej Kraus pochopil, že s kartuziánmi zastúpenými Benediktom Lutzom len ťažko dospeje k priateľskej dohode, a tak sa s prosbou o riešenie situácie znovu obrátil na panovníka. List, ktorý sa zachoval v kamaldulskom archíve je síce podpísaný len neurčito „verným a poníženým kaplánom“, ale je viac než isté, že pisateľom – zástupcom lechnických kamaldulov, bol práve Matej Kraus. V liste panovníkovi podrobne pripomína celý vývoj sporu a upozorňuje na donáciu, ktorú vraj kamalduli objavili pri revízii listín a ktorá môže doň vniesť nové svetlo. Cisár a uhorský kráľ Ferdinand I. ňou v roku 1563 odobral kláštor rádu kartuziánov a zveril ho do rúk spišského prepošta Gregora Bornemisu a celej kapituly. Dôvodom boli ťažké porušenia disciplíny, rôzne excesy a výčiny, ktoré niektorí z bratov kartuziánov mali páchať – voľný svetský život a opúšťanie kláštora.³³ Kartuziáni tak *de facto* stratili akýkoľvek právny nárok na majetky Červeného Kláštora. Otec Matej pripomína, že kartuziáni už za pol druhu storočia dostali veľa príležitostí získať pustovňu späť, no žiadnu z nich nevyužili. Prosí preto, aby ich práva na lechnický kláštor už boli premlčané a aby ho panovník v plnosti zveril kamaldulom.³⁴

Cisár Karol VI., pravdepodobne tiež trochu popudený postojom Benedikta Lutza, keďže sám už niekoľkokrát vyšiel v ústrety prosbám kartuziánov, poveril analýzou Matejovej žiadosti a vôbec celej situácie Uhorskú kráľovskú kanceláriu v osobe Jozefa Žigraja. Ten vo svojej rozsiahlej analýze upriamil pozornosť na niekoľko momentov. Ponajprv dal za pravdu Matejovi Krausovi, že rád kartuziánov kvôli ťažkým previneniam rehoľníkov, tak ako boli opísané v znovuobjavenej listine Ferdinanda I., všetky svoje práva, ktoré na tento kláštor a jeho príslušenstvo kedy mal, jednoducho stratil a žiadnu novú príležitosť na jeho odkúpenie nie je povinný dostať. Ak takéto príležitosti dostal, bolo to len z dobrej vôle uhorských panovníkov. Vracia sa pochopiteľne k situácii, ktorá nastala po smrti Anthelma Jenčkeho v súvislosti s odmietnutím kartuziánov akceptovať krátko predtým uzavretú dohodu. Upozornil na fakt, že všetky takéto dohody podliehajú platnému uhorskému právu, pričom článok 97/1715³⁵ jasne hovorí, že predstavení cirkevných rádov a rehoľných spoločenstiev majú byť zaviazaní zachovávať kontrakty a zmluvy svojich predchodcov so svetskými i cirkevnými osobami, ak navyše existujú v písomnej podobe. Opierajúc sa o zákonné články *Tripartita* pripomína patronátne právo uhorských panovníkov na všetky cirkevné majetky a navrhuje na jeho základe a tiež ako príklad pre ostatných rehoľníkov, aby sa usilovali dodržiavať regulu a úmysly svojho zakladateľa, odovzdať kláštor do večného a trvalého vlastníctva kamaldulskému rádu.³⁶

Jozef Žigraj svoju prácu dokončil a predložil panovníkovi 9. februára 1720. Karol VI. sa podľa všetkého absolútne stotožnil s jeho argumentáciou. Jednak to naznačuje rýchlosť jeho ďalšieho

³² MNL, OL, E 151, šk. 2, fasc. 12, fol. 252r-v. LACKO, *Camaldulese Hermits*, s. 147-148, č. 22.

³³ Analýza dokumentu, pozri vyššie.

³⁴ MNL, OL, E 151, šk. 2, fasc. 8-10, fol. 108r-110v.

³⁵ MÁRKUS, Dezső (ed.). *Corpus Iuris Hungarici. 1657 – 1740. évi törvényczikkek*. Budapest 1900, s. 514, Articulus 97/1715, § 4.

³⁶ MNL, OL, E 151, šk. 2, fasc. 12, fol. 246r-254v.

konania – veľký kráľovský mandát, ktorým definitívne ukončil vyše desaťročia trvajúci spor medzi kartuziánskym a kamaldulským rádom, bol vydaný už 22. marca toho istého roku – jednak, a to najmä, jeho obsah. Kráľovský dokument presne sleduje logiku dôvodov a dôkazov, ako ich podal J. Žigraj, a to nielen obsahovo, ale preberá z jeho analýzy celé kľúčové vety, ba aj odseky. Spolu s uhorským kancelárom Mikulášom Ilešházim je Jozef Žigraj nakoniec pod mandátom aj podpísaný. A tak Karol VI. argumentujúc novými skutočnosťami, ktoré odhalila listina Ferdinanda I. z roku 1563, ale i množstvom príležitostí na znovuzískanie svojej bývalej pustovne, ktoré kartuziáni odvtedy dostali, najmä však ich nerozhodným a laxným prístupom k riešeniu celej záležitosti, využíjúc konečne patronátne právo uhorských kráľov, ako ho definovala aj zbierka *Tripartitum*, 22. marca 1720 svojím mandátom definitívne zveril kláštor v Lechnici spoločne so všetkými majetkami a právami otcom kamaldulom a kartuziánsky rád zaviazal nerobiť si naň v budúcnosti žiadne nároky.³⁷

Oficiálne boli kamaldulskí pustovníci uvedení do vlastníctva Červeného Kláštora mandátom cisára a uhorského kráľa Karola VI. z 30. septembra toho istého roku 1720.³⁸ Toto rozhodnutie im rozviazalo ruky k väčším investíciám a kamalduli sa po dlhom období provizória mohli pustiť do rozsiahlej rekonštrukcie objektu. Jej výsledkom bol prílev nových, predovšetkým vzdelaných rehoľníkov a všestranný rozvoj pustovne, ktorá sa v ďalších rokoch stala centrom intelektuálneho života, modlitby a duchovnej obnovy.

SUMMARY: BETWEEN BROTHERS : DISPUTE OVER LEGACY OF ČERVENÝ KLÁŠTOR. The troubled 16th century brought with it the weakening of the central royal power, economic decline, rapidly spreading ideas of the Protestant Reformation and total disruption of the political, economic and social situation in the Hungarian Kingdom after the lost battle of Mohács. One of the results has been the disappearance of numerous monasteries, in Spiš e.g. the Carthusian monastery in the Valley of St. Anthony in Lechnica. The object was retrieved by the Church at the turn of the 17th and 18th centuries when the abandoned and dilapidated monastery was purchased by the bishop Ladislav Maťašovský and he donated it to the Camaldolese hermits in his last will. Reaction of Carthusians came shortly after that and the former owners tried to regain their property rights. Dispute between this eremitic orders also represented the fight for restoration of monastic life at this place led Habsburg sovereigns (Ferdinand I, Ferdinand II, Charles VI) and their influential coworkers (Bishop of Nitra Ladislav Maťašovský, archbishop of Esztergom Christian August of Saxe-Zeitz). In addition to primary level of property rights and written documentary evidence, the potential of the Catholic Reformation was included to every following decision related to the hermitage in Lechnica; considering the mainly Protestant environment of that period at Spiš, such acting was more than understandable. Undoubtedly, the final prioritization of the Camaldose hermits, who were already rebuilding the derelict monastery at that time, before the indecisive Carthusians was influenced also by this aspect.

³⁷ MNL, OL, E 151, šk. 2, fasc. 7, 2 nečíslované strany; podobne LACKO, Camaldulese Hermits, s. 148-153, č. 23.

³⁸ MNL, OL, E 151, šk. 2, fasc. 7, fol. 28r-v. Súčasťou správy je i presný zoznam prítomných a svedkov, ktorí sa oficiálneho vovedenia do vlastníctva Červeného Kláštora zúčastnili.

NAĎA LABANCOVÁ

Mgr. Naďa Labancová, PhD.
University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava
Faculty of Arts
Department of History and Central European Studies
Námestie J. Herdu 2
917 01 Trnava
Slovakia
nada.racova@gmail.com